

AZ ÉLŐ MARX

Marx születésének és halálának ke-
rek évfordulói mindig aktivizálták a
tanaival egyetértő, vagy akárcsak ro-
konszenvező magyar progressziót is. A
számtalan méltatás sorából ezúttal a
Népszava 1933 márciusi vezércikkére
utalunk, amely éppúgy *Az élő Marx*
címmel idézte meg az akkor fél év-
százada halott tudós, politikus emlé-
kezetét, mint ahogyan e cím foglalja
most – a századik évfordulón – kö-
tetbe az MTA Filozófiai Intézetében,
a Társadalomfilozófiai Osztály műhe-
lyében született Marx-tanulmányokat.
Ez esetben azonban nem az alkalom
szülte direkt tisztelgésre esik a hang-
súly, hanem egy folyamatos – a tár-
sadalomtudományok elméleti-módszer-
tani problémáit vizsgáló – kutatómun-
ka jelenlegi helyzetét reprezentáló ki-
advány látott így napvilágot.

A szerzők Marx társadalomelméleti
alapfogalmait elsősorban tudományel-
méleti és metodológiai szempontból
teszik mérlegre, arra keresvén a vá-
laszt, hogy a társadalom- és humán-
tudományok (jelesül a filozófia, a po-
litikai gazdaságtan, a történelem, az
etnológia, a nyelvészet) mai kérdései
tükrében mi a jelentősége Marx
munkásságának. Az a meggyőződésük,
hogy a 19. században fogant marxi
gondolat nem korhoz kötött, nem túl-
haladott, s mindaddig élönk bizo-
nyul, „amíg a változó körülmények kö-
zött is megőrzi ösztönző, heurisztikus
erejét, amíg az új problémák újféle
megoldásait keresőnek is mintát, mér-
cét, módszert kínál”, és szüntelen töp-
rangsre, a tézisek, kategóriák tovább-

gondolására készíti a marxi örökség-
gel Marx szellemében sáfárkodót. S
hogy e tanulmánykötet ilyen szemlé-
letű írások gyűjteménye, azt éppen
úttörő jellege bizonyítja, hisz a ma-
gyar nyelvű Marx-irodalom még nem,
vagy csak érintőlegesen tárgyalt ha-
sonló kérdéseket.

Jó példa erre *Orthmayr* Imre ta-
nulmánya, amely a marxi társadalom-
elmélet egyik alapkategóriájának, a
termelési mód fogalmának logikai
eimzésére vállalkozik, megállapítván,
hogy bár e fogalom Marxnál nem min-
dig ugyanazokat a megkülönböztető
jegyeket tartalmazza, mégis jól fel-
ismerhetők a termelésbeli sajátosságok
átfogó csoportjai: a termelés anyagi-
technikai és társadalmi jellegzetessé-
get. „Az ismérveknek ezt a két körét
Marx gyakran együtt használja a ter-
melési módok megkülönböztetésére,
más esetekben viszont a termelési
mód fogalma csak az egyik vagy csak
a másik típusú tulajdonságokat je-
lölöli. Ez utóbbi esetekben néha meg-
különböztető elnevezéseket is használ
e két eltérő „termelési mód” jelölésé-
re: az anyagi termelési mód és a ter-
melés társadalmi formája kifejezése-
ket... Marx a termelés anyagi és tár-
sadalmi jellegzetességeinek analitikus
szétválasztásából adódó konceptuális
bázison fogalmazza meg azt az össze-
függést, hogy a termelés tőkés formá-
ja lassan és fokozatosan kialakítja a
termelés neki megfelelő üzemszerve-
zését és eljárás módjait.”

Ugyancsak újszerű megközelítésben
tárgyalja *Redl Károly* Marx gazdasági

nézeteit a középkori gazdasági gondolkodással való öszszvetésben és – főképp a tulajdon-, az áru- és pénzviszonyok kérdéskörében – érzékelteti a marxí eszmék termékenységet a nyugat-európai feudalizmus értelmezésében. Arra is felhívja a figyelmet, hogy Marx módszerének a feudális rendszer ideologikus reflexének elemzése szempontjából is jelentősége van, hiszen – a középkori antropomorfizáló és moralizáló szemléletmódtól eltérően – a dologi viszonyok mögött feltárja az emberi, társadalmi és osztályviszonyokat. *Makai Mária* a politikai gazdaságtan Marx általi elméleti megalapozását, a gazdasági formának az alapokból kifejtett rekonstrukcióját elemzi néhány mai, korlátozó érvényű szaktudományos értelmezés kapcsán.

Lukács József és *Tütő László* egyaránt a társadalmi fejlődés, a haladás kérdéskörével foglalkozik egyrészt kultúratörténeti, másrészt történettudományi, illetve történetfilozófiai aspektusból. Lukács József a '70-es évtizedben sokat vitatott kulcskérdésben foglal állást, amikor azt törekszik igazolni, hogy az egyenlőtlen politikai, gazdasági, jogi, tudati fejlődés ellenére – éppen a történetiség marxí eszméje alapján – az emberi kultúrák egységét is bizonyítani lehet. Tütő (egyebek között) arra mutat rá, hogy Marxnál a három alapfázisú – az árutermelést megelőző, az árutermelő és az árutermelés utáni – történelemszemlélet képezi az ideológiatörténeti vonatkozások bázisát, s ennek alapján különböztethetők meg a hagyományos-patriarchális, az árutermelő-polgári és a proletár ideológiai álláspontok.

Rózsabegyí Edit a marxí tudományos módszer központi elvét, a történeti és a logikai viszonyának egységét operatív tartalmában értelmezve arra keresi a választ, „*hogy van-e olyan történeti gondolkodás, amely lehetővé teszi, hogy a jelen társadalmi összefüggéseit átfogóan és ugyanakkor gondolatilag megalapozott ér-*

vénnyel fejtsse ki az elmélet. Milyen az a történetiségfelfogás, amely erre képessé teszi az elméletet? Ha van ilyen, hogy működik az elméletben? – Amikor a marxisták a történeti és a logikai egységének marxí elvét akarják kifejteni, ezekre a kérdésekre kell felelniök. Ez a történeti gondolkodás így nem alátámasztja vagy megerősíti, hanem alakítja az elmélet logikáját. A sajátosan marxí logikát nélkülül értelmezni nem lehet.”

Hársing László Marx módszertanának mintegy formai oldalát érinti, amikor a szakszerűségről és a tudományos kritika moráljáról kifejtett elveit, illetve azok gyakorlati megvalósulását mutatja be. Kiemeli, hogy Marx fontosnak tartotta például a tudományos problémák adekvát megfogalmazását, az elemzések, következtetések objektivitását, vagy a kíméletlen polémiákhoz is szükséges tisztességet. Követelményeiben másokkal sem volt szigorúbb, mint önmagával szemben. Ez az írás azért is figyelemre méltó, mert akarva-akaratlan Marx személyiségének jobb megismeréséhez járul hozzá. Szintén Marx műhelyébe enged betekintést *Dajka Balázs* írása. A szerző azokat az etnológiai, kulturális antropológiai „jegyzeteket” értelmezi, melyeket Marx – többek között – Morgan műveinek olvasása közben papírra vetett. Konkrét, a technikai részletek szintjét is jellemző példákkal illusztrálja, hogy a korabeli tudományos módszerek hogyan használta Marx egy sor, újdonsággal bíró, felívelő szakaszban lévő tudományterületen. A felvetett kérdések további, alaposabb kutatások létjogosultságát bizonyítják. *Kelemen János* – aki *Hársing László*val társzerkesztette e kötetet, sőt az előszót is ő jegyezte – a nyelvtudomány és a marxizmus kapcsolatára mutat rá, Marx es Engels úgynevezett „nyelvészeti (a nyelv keletkezésére, lényegére, természetére, a nyelv, a gondolkodás és a valóság, valamint az osztá-

lyok és ideológiák viszonyára, a kor nyelvtudományi eredményeire, nyelvészeire vonatkozó) megjegyzéseimnek" elemzésével.

A kötetzáró tanulmány – Sziklai László tollából – Lukács György „Marxra találásának”, Marxhoz vezető útjának pontosabb feltérképezéséhez nyújt adalékokat. Annak az érzékeltetésére törekszik, hogy a lukácsi recepció korántsem az elsajátítás egyedi megvalósulásaként érdekes, hanem egy kor eszmei kifejeződésének, a kommunista mozgalom alakuló elméleti tudatának reprezentánsa. „Vissza Marxhoz – előre a valósághoz! Kettős hűség: ez a lukácsi magatartás lényegi törekvése.” Sziklai a harmincas évek eleji, meglehetősen ellentmondásos Marx-értelmezések sorában helyezi el Lukács Marxhoz való viszonyulását, amelyet a *Történelem és osztálytudat* (1923) önkritikus megtagadása és később meghaladása, a kerülő utakkal is járó újrakezdés jellemez. A legjellegzetesebb példája a kitérőknek, ahogyan a Marxhoz vezető úton Hegelhez érkezik. Ugyanis: „...a fasizmus és az egy országban létező szocializmus korában a Hegel-kérdés: Marx-kérdés... Igenlés és tagadás dialektikájának monumentuma A fiatal Hegel (1938). Lukács Hegel-elemzése szükségszerűen Marx Hegel-kritikáján teljessédként ki, most realizálja valójában a Gazdasági-filozófiai kéziratok sokk-batását, módszertanilag érvényesíti Marx bírálatát... Am ezen a pon-

ton Lukács megáll. Kitér az elől, hogy itt és most értelmezze Marx nézeteit az elidegenülés pozitív megszüntetésének esélyeiről a nyers vagy a fejlett kommunizmusban. Ezt Marxhoz vezető útjának következő időszakára bizzá” – fejezi be fejtegetéseit (és a könyvet) Sziklai László, mintegy érzékeltetve, hogy a kutatókra is további feladatok várnak, akár ebben a témában is.

E tanulmánykötet megjelenése csak egyik, de lényeges mozzanata az idekettős Marx-évforduló hazai megemlékezősorozatának. Méltán illeszkedik a programba, hiszen nem kevesebbet vállal és teljesít, mint a Marxtól öröklött és általa ösztönzött intellektuális bátorsággal, tudományos igényű és elmélyültséggel keresni, kimunkálni a válaszokat a társadalomelmélet fontos, világszerte aktuális kérdéseire. Annak bizonyítéka e jubileumi kiadvány, hogy a társadalmi gyakorlat, a felhalmozódó sok-sok tapasztalat és ismeret, a mindegyre új szituáció szüntelen megújulásra készíti a marxizmust, amelynek ráadásul belső igénye, fő tendenciája is a megújulás – de természetesen saját elvi alapjain, saját módszerének, logikájának a bázisán. Az *Az élő Marx* című kötet szerzőinek, szerkesztőinek törekvései azért érdemelnek figyelmet és elismerést, mert a marxista elmélet továbbgondolását ilyen felfogásban értelmezik és művelik. (Kossuth, 1983)

CSONGRÁDY BÉLA

21187
87